

Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze

Katedra divadelní vědy

Seminární práce

Předmět: Stanislavskij a MCHT

Téma: Michail Alexandrovič Čechov

LS 2019/2020

Anna POLÁKOVÁ

Pár slov na úvod

V první řadě je záhodno zmínit se o cíli tohoto textu. Ačkoliv mé ambice zpočátku mohly mířit směrem k podrobnému vysvětlení herecké metody Michaila Alexandroviče Čechova, nakonec jsem se rozhodla od toho záměru upustit. Nerada bych se dopouštěla zcestných interpretací a obávám se, že rozsahem bych ani nebyla schopna téma dopodrobna uspokojivě pokrýt. Proto se v textu vysvětlování herecké metody spíše vyhýbám. Nicméně seznámení se s tímto tématem při studiu mi rozhodně pomohlo dozvědět se víc o složité osobnosti Čechova. Berme tento text jako určité nastínění osobnosti talentovaného herce, člověka zapáleného do umění, divadelního teoretika a pedagoga, režiséra a člověka.

Čechov v Rusku

Michail Alexandrovič Čechov se narodil v Moskvě v srpnu roku 1891 Alexandru Pavloviči Čechovovi a Natalje Alexandrovně. Není překvapivé, že se Čechov věnoval divadlu, díky svým rodinným kořenům k tomu měl totiž předpoklady. Jeho otec se věnoval psaní. Nebyl ale úspěšný jako jeho bratr Anton Pavlovič Čechov, dle kterého byl Alexandr Pavlovič ten talentovanější. Podle Antona Pavloviče byl však neschopen dokončit řádně svou práci kvůli svým marnotratným vlastnostem a sklonům k alkoholismu. Dalším členem rodiny s uměleckými sklony byla manželka Antona Pavloviče – herečka Olga Knipperová, která si Michaila v jeho mládí velmi oblíbila.

V roce 1907 nastupuje Michail po úspěšném přijímacím řízení na divadelní školu v Petrohradě. Toto studium ho ovlivní pro budoucí práci. Oblíbí si zde praktická cvičení a spolupráci s profesory. Teoretická příprava ho však příliš nezajímá a pedagogy je označován za lajdáka. Na škole si však uvědomuje, že by se chtěl stát hercem. Po dokončení studia mu bylo společně s dalšími 5 studenty nabídnuto angažmá v Malém divadle v Petrohradě. Zde zůstává dvě sezóny a ztvární zde mj. i postavu cara Fjodora ve stejnojmenné hře.

V roce 1912 přijíždí do Petěrburgu na pohostinská představení Moskevského uměleckého divadla, kde se setkává se svou tetou Olgou Knipperovou, která mu sjedná setkání s Konstantinem Sergejevičem Stanislavským, na které mu Michail předvede pár monologů. Následně je přijat jako člen souboru do MCHT. První chvíle jsou tu pro mladého Čechova těžké. Z korespondence mezi Olgou Knipperovou a jeho matkou víme, že „Míša chodí bledý, hubený, zřejmě se snaží začlenit se do tohoto pro něj nového světa a samozřejmě to není snadné.

Párkrát u mě obědval. Pořád mlčí.“¹. V rok nástupu Čechova do souboru zakládají Stanislavskij a Leopold Antonovič Suleržickij v prostoru po bývalém kině studio spadající pod MCHT. Toto místo je pro Čechova ideální. Stanislavskij totiž do svého studia hledá mladé talenty, se kterými by mohl rozvíjet svoji hereckou metodiku. Chce studio pojmout jako hereckou dílnu, kde dokončí svůj systém. Čechov se zde setkává spolu s dalšími mladými herci, například: Grigorijem Chmarou, Lidijou Dějkunovou, Nikolajem Kolinem a Alexejem Dikijem. Společně jsou součástí jakési Stanislavského divadelní dílny, kdy si budují hereckou psychotechniku, dělají různé etudy a cvičení. Stanislavský s nimi dokonce počítá jako s budoucí generací herců na hlavní scénu MCHT. Zásadní je pro Čechova i setkání se dvěma osobnostmi Prvního studia MCHT – Jevengijem Vachtangovem² a pedagogem Leopoldem Antonovičem Suleržickým, který se stane takovým tlumočnickem Stanislavského metodiky. Tvůrčí atmosféra ve studiu byla velmi silná a Čechov dokonce jeho členy nazval „věřícími v náboženství Stanislavského“³. Soustavná práce a cvičení ale žáky nenaplňovala úplně a objevily se první ambice na vytvoření nějakého konkrétního divadelního tvaru. Nazkoušeli tedy *Zkázou naděje* od Hermana Hijemanse. Hotovou inscenaci pak vidí Stanislavskij a svolí k jejímu pravidelnému uvádění před diváky.

V roce 1913 se Michail poprvé bezprostředně setkává se smrtí. Umírá mu totiž otec. Po této tragické události se Čechov nastěhuje se svojí matkou do jednoho moskevského bytu.

Nadcházející období je ve studiu uvedeno několik dalších her – *Slavnost smíření* Gerharta Hauptmanna, *Cvrček v krbu* podle jedné povídky od Charlese Dickense a *Potopa* od Henninga Bergera. Čechov se ukázal jako výrazná herecká osobnost s nepopiratelným talentem, především při ztvárnění postav postarších mužů. Jeho talent se dostal i do hledáčku Stanislavského, který mu následující období věnuje zvýšenou pozornost a čas. Často se scházejí a probírají spolu Stanislavského systém. Zve ho například na snídani, kde místo jídla Čechov dostává od svého mentora různá zadání a podněty ke „hře na pravdu“. Ačkoliv se Čechov zdaleka nepovažuje za nejsilnějšího žáka, Stanislavskij ho v pozdějších letech uvádí jako příklad dokonalého studenta.

I přes všechny profesní úspěchy a možnosti k hereckému rozvoji, se Čechovovi udávají změny v osobním životě. Začne u něj převažovat pesimistický světónázor a podléhá filosofii Arthura Schopenhauera. Navíc ho sužuje nebezpečí odvodu do armády, kterému se naštěstí po několika odkladech podaří vyhnout. Jako vyjádření svého pohrdání životem se rozhodne

---

¹ OUBRAMOVÁ, Z. *Michail Čechov: život a dílo in Hercova cesta: O herecké technice*. Praha: KANT – Karel Kerlický pro AMU, 2017. s 8.

² Ruský divadelní režisér a herec

³ OUBRAMOVÁ, Z. *Michail Čechov: život a dílo in Hercova cesta: O herecké technice*. Praha: KANT – Karel Kerlický pro AMU, 2017. s 9.

demonstrovat ho nějakým nesmyslným skutkem a tajně se ožení s neteří Olgou Knipper- Olgou Konstantinovnou Knipperovou (později známou německou herečkou), do které se později vroucně zamiluje. Neustále ho však přepadají myšlenky na to, že se zastřelí. V roce 1916 se jim narodí dcera Olja. Čechov ani po narození dítěte nenachází životní útěchu a trpí čím dál většími záchvaty úzkostí a propadá alkoholu. Na duševní pohodě mu nepřispívá ani fakt probíhající války, ze které má Čechov strach hlavně kvůli matce. Navíc se rozchází se svou ženou a jeho bratranec Volod'a se zastřelí Michailovou pistolí. Čechov nevychází z domu a úplně přerušuje svou hereckou práci. Mnoho kolegů v čele se Stanislavským se snaží Čechovovi pomoci, ale neúspěšně. Psychická nemoc Čechova přivede do tíživé finanční situace a na radu známého se rozhodne založit vlastní studio, kde bude provádět pedagogickou činnost.

Studio nemá ambice stát se divadlem. Čechov ho spíš koncipuje jako divadelní laboratoř, kde má šanci rozvíjet Stanislavského techniku, ze které vychází a kterou žákům studia předává. Rovněž vyplouvají na povrch rozpory v představách o koncepci herecké metody. Čechov se zde soustřeďuje především na cvičení improvizace, spojení mezi psychickou a pohybovou stránkou, fantazii a neustálý boj atmosféry ve hře.

Celkový stav Čechova se zlepšuje. Těžko říct, zda kvůli soustavné pedagogické práci nebo odpoutání se od pesimistického pohledu na svět a hledání nové filosofie. Tak či tak se poprvé setkává s novými praktikami a směry. Podstoupí léčbu hypnózou, poznává jógu, ale především je mu představena antroposofie⁴. Kniha Roberta Steinera⁵ *O poznávání vyšších světů* se pro něj stala zásadní. Přijímá nový pohled na svět a odráží ho i ve svém přístupu k divadlu a především v pohledu na hereckou techniku. Snaží se stejně jako antroposofie brát v potaz propojenost náboženství nebo nějaké duchovní síly, vědy a umění.

V roce 1918 se Čechov opět vrací do divadla a začíná zkoušet. V Prvním studiu zkouší s Vachtangovem *Erika XIV.* od Strindberga a na hlavní scéně MCHT zkouší se Stanislavským Gogolova *Revizora*, kde má ztvárnit roli Chlestakova. Také pomáhá Vachtangovi s jeho vlastním studiem, ve kterém začínají první Michailovy režijní pokusy. A vystupuje na různých koncertních a večírkových akcích, například s vlastní úpravou povídek svého strýce A. P. Čechova. Zase slaví herecké úspěchy a sklízí chválu, kde se dá. O jeho výkonu v *Erikovi XIV.* se zmínil i Karel Čapek, který viděl inscenaci na zájezdu v Praze a byl přímo unesen Čechovovým hereckým umem, lehkostí a procítěností, s jakou se v titulní roli představil. Na druhé straně nastudování *Revizora* budilo skepse v souboru. Řada členů Stanislavskému vyčítala obsazení

---

⁴ Duchovní věda navazující na theosofii, vychází z konglomerátu gnostických, křesťanských, kabalistických a okultních názorů

⁵ Zakladatel antroposofie

Michaila Čechova do role Chlestakova. Obavy nakonec vyvrátila generálka, kde Čechov předvedl vynikající výkon.

V květnu roku 1922 umírá Vachtangov, což je pro Čechova velká ztráta, profesní i osobní. Odchází mu přítel, skvělý pedagog, režisér, umělecký soupeř. První studio vyráží na turné po Evropě s několika inscenacemi a slaví obrovský úspěch. Nic se však nemění na faktu, že při návratu naráží na nejistotu v dalším směřování studia. Čechov se nabídne jako nový ředitel divadla. Po dlouhých debatách je nakonec rozhodnuto, novým ředitelem se stává Čechov. Panují určité obavy. Všichni Čechovovi důvěřují jako skvělému herci, ale bojí se, zda bude schopen dobře vést, režisovat a provádět dramaturgickou činnost.

Čechov má o směřování studia jasnou představu a hned se pouští do nové koncepce. Zaměřuje se především na obohacení Stanislavského systému o vědomosti a postřehy načerpané z antroposofie. Při cvičení chce pracovat s gestem, psychikou, zvukem a harmonií mezi všemi prvky. Také přichází s novým konceptem vícečlenné režie. První inscenace pod jeho vedením – *Hamlet*, je v režii hned tří členů sboru. Výraznou změnou pro studio je také jeho přesun do větší scény a formálního oddělení od Moskevského uměleckého divadla. Z Prvního studia se tedy stává MCHAT-2. V tomto novém prostoru se koná premiéra *Hamleta*, která budí rozporuplné reakce. Objevují se nespokojené hlasy, které komentují pansofistický vliv na inscenační postup a Čechova samotného. Nejisté přijetí provázelo i řadu dalších inscenací. Herecký miláček Moskvy byl najednou předmětem pochyb jako idealistický režisér. Nespokojenost se objevila v řadách samotného souboru. Někteří kolegové se naváží do dramaturgie divadla. Dokonce je rozpoutána hanlivá kampaň na stránkách časopisů. Na konci 20. let celá situace eskaluje do takových rozměrů, že Čechov žádá o vyhození ze své pozice. Tato žádost však není vyslyšena a i přes diskreditující chování několika herců Čechov nechce v divadle setrvat. Postaví se za něj řada dalších členů sboru, co vyhrožuje odchodem z divadla a na Čechovovu obranu se zvedá vlna solidarity i od Stanislavského, Mejercholda⁶, Tairova⁷ a dalších. Čechov sice v divadle zůstává a podrývající články z hereckých řad vyhodí, ale má zase problémy s výběrem repertoáru, jelikož repertoárová komise mu vrací náměty a scénáře. Kvůli „přílišnému idealismu“ je například zatrhnuo uvést pohádku *Krása nesmírná*⁸. Po této řadě neúspěchu začíná Michail pracovat na uskutečnění svého vysněného projektu, tedy inscenace podle románu o *Donu Quijotovi*. K vyplnění tohoto snu však ve studiu nikdy nedojde.

---

⁶ Ruský avantgardní režisér a herec, teoretik, člen MCHT

⁷ Ruský divadelní herec a režisér a představitel avantgardy

⁸ Ruská lidová pohádka

V roce 1927 zažívá Čechov svou první zkušenost u filmu – zahraje si v němém filmu *Člověk z restaurace*. Je z ní trochu nespokojen, poněvadž na filmové herectví není zvyklý.

Důležitým mezníkem je pro Čechova rok 1928, poněvadž vychází první vydání jeho knihy *Hercova cesta*, ve které popisuje svůj postupný vývoj jako herce a zasazuje ho do událostí svého života, v podstatě jde o autobiografickou knihu.

Neutuchající nespokojenost v MCHAT-2 zapříčiní, že jeden místní herec a režisér Boris Michailovič Suškevič svolá soubor k diskuzi o současné situaci v divadle. Z diskuze vyplývá, že je zájem o vytvoření rady, která by kontrolovala činnost ředitele. Diskuze však není veřejným obviněním Čechova ze špatného vedení, jak se asi domníval. Naopak si všichni uvědomují, že příčina tkví i v nemilosrdné době a její zničující atmosféře. Díky vzájemnému nepochopení však další den oznamuje Čechov svůj odchod z divadla. Ani vyjádření souboru, že divadlo nemůže vést nikdo jiný než Čechov a že si váží jeho kvalit, nestačilo k tomu, aby se na post ředitele vrátil. Ještě tentýž rok odjíždí se svou druhou manželkou na dovolenou, ze které se už nikdy nevrátí.

Čechov všude po světě

Čechovovým odjezdem se však jeho vazby s Ruskem a MCHAT nepřetrhají úplně. Čechov dál šíří povědomí o Stanislavského metodě, ruské dramatice. První roky pobývá v Berlíně, kde doufá založit vlastní divadlo, ale nemá na to prostředky. Pracuje tedy zase jako pouhý herec. Také se naposledy setkává se Stanislavským a utvrzují se v rozporech koncepce herecké techniky. Později se stěhuje do Paříže, kde chce požádat o pomoc ruskou komunitu, která v té době byla v Paříži poměrně silná. Začne kolem sebe shromažďovat ruské intelektuály a dokonce se setkává i s bývalými osobnostmi MCHAT. V roce 1931 zakládá Společnost přátel Čechovova divadla. Opět začíná zkoušet, ale podmínky pořád nejsou ideální. S poskytnutím financí se musí spoléhat na mecenáše, najímá si neustále nové a nové prostory a s výsledkem prezentované práce není spokojený. Proto přijímá nabídku odjet pracovat jako režisér do lotyšské Rigy a později do litevského Kaunusu. Dokonce dostává příležitost provádět zde i pedagogickou činnost. Bohužel ale situace Čechovovi opět nepřeje a čím dál silnější proticizinecká nálada zabrání další možné spolupráci. Čechov dostává od Stanislavského i Mejercholda psaní, ve kterých mu navrhuje, aby se vrátil zpět do Sovětského svazu a nastoupil zpět do souboru MCHAT. Čechov nabídku kvůli zdravotním potížím odmítá a odjíždí se léčit do Itálie. Když se vrátí z léčení, přijímá nabídku nazkoušet v Paříži *Revizora* a objet s ním turné po USA. Této příležitosti se Čechov chopí a s 26 herci (část z nich byla dokonce z bývalých členů souboru v MCHAT). V USA Čechov opět sklízí se svými hereckými výkony úspěch. V rámci

turné také dojde k několika přednáškám, ve kterých představuje Stanislavského systém a svou hereckou techniku. Má možnost v USA zůstat jako pedagog a režisér v Group Theater, ale šance nevyužije, jelikož odjíždí do Anglie, kde za finanční pomoci mecenášského manželského páru Elmhirstových, zakládá v roce 1936 vlastní divadelní studio. Ke studiu je přijato 18 studentů z různých koutů světa. S výsledky studia však Čechov zřejmě není spokojený a rozhodne se ho přesunout do Ridgefieldu v USA a následně rozšířit i do New Yorku. Studio je přejmenováno na Chekhov Players a nějakou dobu funguje. Válečná situace bohužel zkomplikuje celou situaci a většina mužských členů souboru je povolána do armády a soubor je rozpuštěn. Čechov je pozván do Hollywoodu a začíná zde kariéru filmového herce. I přes své výhrady v Hollywoodu zůstává a společně s bývalými členy souboru Group Theater zakládají Actor's Laboratory. Zde může dál pracovat na své herecké technice a pedagogických praktikách. Ucelenou metodu jeho herecké techniky lze podrobně nastudovat v jeho knize *O herecké technice*, která se stala v USA velmi populární, a dodnes se k ní odkazují mnohé školy po celém světě. Kniha je rozdělena do 12 kapitol, ve kterých popisuje jednotlivé herecké postupy a uvádí řadu příkladů hereckých cvičení.

Čechov umírá v roce 1955 v Beverly Hills.

Použité prameny a literatura:

ČECHOV, M. OUBRAMOVÁ, Z. *Hercova cesta: O herecké technice*. Praha: KANT – Karel Kerlický pro AMU, 2017. 254s.

HYVNAR, J. Divadelní poslání emigranta Michaila Čechova. *Divadelní revue* 2002, č. 2, s. 76–78.

ELISOVÁ, K. *Život a dílo Michaila Čechovav kontextu vývoje ruského dramatického umění*. Rigorózní práce. Praha: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, Katedra rusistiky a lingvodidaktiky, 2012. 161 s.

NIKOLOVA, V.P. *Živý odkaz herecké metody Michaila Čechova: .* Bakalářská práce. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Katedra východoevropských studií, 2014. 47 s.